

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
XI Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 28 травня 2024 року)

Суми
2024

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Власенко В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Гончаренко А. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Дегтярьов С. І., д-р іст. наук (Сумський державний університет);
Ільницький В. І., д-р іст. наук (Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка);
Каганов Ю. О., д-р іст. наук (Запорізький національний університет);
Король В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Котляр Ю. В., д-р іст. наук (Чорноморський національний університет ім. П. Могили, м. Миколаїв);
Куліш А. М., д-р юрид. наук (Сумський державний університет);
Лебідь А. Є., д-р філос. наук (Сумський державний університет);
Лобко Н. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Черкасов А. А., д-р іст. наук (Cherkas Global University, США).

Видання рекомендоване до друку рішенням вченої ради
Навчально-наукового інституту права СумДУ
(протокол № 7 від 21.06.2024 р.)

**Суспільно-політичні процеси в Україні та світі:
історія, проблеми, перспективи** : матер. XI Всеукр. наук.-
практ. конф. (Суми, 28 травня 2024 р.) / ред. колегія :
В. М. Власенко, А. В. Гончаренко, С. І. Дегтярьов та ін.
Суми : Сумський державний університет, 2024. 197 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ЗВО і наукових установ, виголошені в рамках XI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи», присвяченої актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

© Сумський державний університет, 2024
© Автори, 2024

КАРТАВА К. С.
*студентка, гр. ІС-01,
Сумський державний університет
(наук. керівник: к.і.н, доц. Н. В. Лобко)*

ГАННА ЗАТИРКЕВИЧ-КАРПИНСЬКА – ГРОМАДСЬКА ДІЯЧКА ТА ОСОБИСТІТЬ

Ганна Петрівна Затиркевич-Карпинська - видатна українська артистка, педагог, театральний діяч, яка належить до славної плеяди корифеїв української сцени, що разом з М. Кропивницьким, М. Заньковецькою, братами Тобілевичами брала участь в розбудові національного театального мистецтва. Вона є актрисою яскравого унікального таланту, яка створила традицію виконання багатьох ролей українського класичного репертуару.

Окрім свого виняткового таланту, Ганна Петрівна Затиркевич-Карпинська заслуговує всіляко на те, щоб бути згаданою, як громадська діячка та особистість.

Ганна Петрівна приймала участь в суспільному житті. Так, Є. Кротевич в своїх спогадах поділився цікавою інформацією про те, що «в липні 1911 р. актриса безбоязно приєдналася до протесту проти підготовки процесу Бейліса. Вона разом з Заньковецькою, Лінницькою, Буніним, Купріним та іншими підписалася під протестом згідно з закликком Короленка «До руського громадянства»» [1, с. 71].

Не стояла осторонь й проблем, які виникали в театрі. Так Ю. Лисенко згадував: «Режисер театру, що був за фахом скульптор (І. Кавалерідзе), мав завдання побудувати пам'ятники: Шевченкові й героя Револуції. Робочу силу

дали з в'язниці. В'язні саботували. Тоді ставали до роботи артисти. Цеглу брали із зруйнованих торговельних рядів, били на щєбінь, носили воду, робили заміси бетону. З дівчатами сиділа й Ганна Петрівна, розбивала молотком цеглини, розповідала цікаві пригоди. Завжди там лунав сміх» [1, с. 29].

Ганна Петрівна була свідомою українкою, саме про це наголошували всі люди, які спілкувалися із нею, зокрема актор В. Яременко, який спілкувався із актрисою, працюючи в роменському театрі, згадував: «дуже часто Ганна Петрівна Затиркевич-Карпинська розповідала яких утисків зазнавав український театр через царську росію, і дуже сподівалася, що у майбутньому українському театрові і українським акторам не доведеться брести, спотикаючись вузькими й колючими стежками». Також тоді була розповсюджена дуже популярна практика - безкінечно порівнювати український та російський театр. Одного разу у тридцятилітній ювілей творчої діяльності Г. Затиркевич-Карпинської, це було в 1913 році, до неї підійшов один із кореспондентів російської газети, який цікавився її думкою з приводу цього питання, на яке актриса відповіла: «на мою думку театр великоросійський, як тоді було прийняти казати, вдарився в книжність, відірвався від життя, народилась велика штучність і заступила мистецтво, в українському театрі цього нема» [2].

Ганна Петрівна Затиркевич-Карпинська дуже сильно переживала за статус української мови, вона вважала, що актор на сцені має бездоганно гарно володіти українською мовою, і дуже нервувала, коли актори не дуже добре знали свою рідну мову. Показовою була така історія, яку оповідав

актор, який співпрацював із Ганною Петрівною в пересувному театрі. Він розповідав, що виставу звичайно грали тоді всі українською мовою, але поза сценою актори дозволяли собі спілкуватися російською мовою, а ті актори, які спілкувалися своєю рідною мовою, то на них дивилися із презирством, називали «хохломанами». І от Г. Затиркевич-Карпинська якраз виступала за те, щоб не цуратися своєї мови, ні на сцені, ні у звичайному житті [2].

За відсутністю спеціальних учбових театральних закладів вона багато чого робила для того, щоб передати у спадщину акторам молодшого покоління свою акторську майстерність. Видатна артистка виховала цілу плеяду учнів, більшість з яких стали провідними майстрами українського театру: О. Полянську, Г. Борисоглібську, Л. Мацієвську, Є. Хуторну, В. Чайку, Н. Копержинську та ін.

Байдужа до власних матеріальних благ, до забезпечення і благоустрою власного життя, Г. Затиркевич-Карпинська постійно опікувалася оточуючими її людьми. «Слова «синочку», «дочечко» були улюбленими в мові Ганни Петрівни як звертання до молодих виконавців, - згадував О. Семененко - а ті її, в свою чергу, називали не інакше, як «матуся»» [1, с. 87].

Його слова підтверджує в своїх спогадах В. Петровська-Смирнова. «Товаришів своїх вона дуже любила, а найбільше, як вона звала, - «малечу»; часто допомагала вона цій «малечі» при скрутних умовах то грішми, то порадами, то обідами. У зимові холоди вона не одному купила пальто, іноді заставляючи для цього свої речі – подарунки глядачів. Багатьох вона підготовувала в часи безгрошів'я, бо сама обов'язково, при яких би то не було

умовах, мала свою похідну кухню. Ганна Петрівна дуже любила свою Блотницю і на сценічні заробітки збудувала там гарний будинок, в якому була б самотня, коли б не привозила туди з собою щоразу по декілька душ «малечі». Під час літнього сезону, без заробітку, ця «малеча» переживала дійсно чорні дні, і коли б не Ганна Петрівна, то гірко їй би приходилося» [1, с. 80].

Збереглися спогади її «театральних» дітей, з яких вона постає як щедра, уважна, одночасно доброзичлива та вимоглива, людина великої душі. Так народний артист СРСР, уродженець с. Рогатинці Сумської області Василь Яременко згадував, що «двері дому Ганни Петрівни завжди були широко відчинені для всіх. Там завжди перебувала сила гостей. Внутрішнє оздоблення дому нагадувало невеличкий український музей, добре оздоблений українськими килимами, посудом та вишивками. Сама Карпинська завжди була оточена молоддю... Всі її дуже любили. Вона теж багато допомагала молоді. Маючи по чоловікові невеличкий маєток, що давав їй можливість утримувати свій дім, Ганна Петрівна нічого більшого не вимагала. Дуже часто траплялися випадки, коли вона після вистави з доброю збіркою грошей віддавала усі на хворих чи на допомогу дітям (особливо в часи війни 1914 - 1918 рр.), а потім позичала гроші, щоб доїхати самій додому... Ведучи мандрівне, акторське життя в другому періоді свого творчого життя, Ганна Петрівна не дивлячись на повагу до неї своїх колег, завжди, якщо потрібно було, бралася сама допомагати, радо виконуючи, як і усякі поправки в гардеробі акторів, так і виготовляючи, коли потрібно, речі до реквізиту театральної трупи, тощо» [3].

З великою вдячністю писав про Ганну Петрівну й Іван Мар'яненко, відомий співак та артист, народний артист УРСР та СРСР, який довгий час жив у неї на повному утриманні. «Завдяки її піклуванню я переборов початок туберкульозу. В домашній обстановці це була надзвичайно розумна, весела й дотепна жінка, правда, трохи крутої вдачі» [4, с. 66].

Хорошу, теплу згадку про неї як людину зберегла і Ганна Хабур, мешканка села Блотниці. «Коли мені було 10 років, а другій сестрі Олександрі - п'ятнадцять, третій - і Насті двадцять, Ганна Петрівна взяла нас як племінниць на своє виховання. Сестру Олександрю вивчила на кравчиху, а Настю - на акушерку, яка весь час працювала у с. Блотниці» [5].

У повсякденному житті Ганна Петрівна, за спогадами сучасників, була скромною, дуже економною для себе та щедрою з оточуючими. Її учень, В. Яременко, зазначав, що вона була «великою хлібосолкою і чудовою кулінаркою. На людях трималася просто, з усіма була ласкава та привітна. Це був справжній зразок скромності, вихованості та працездатності. Вона всім цікавилася, була завжди енергійною, життєрадісною, далекою від закулісних бабських судів-пересудів, рухалася так, ніби їй 25 років, хоч за плечима уже був сьомий десяток» [1, с. 20].

Цікавий і задушевний спомин про неї залишив П. Саксаганський: «Це була старосвітська поміщиця. І ніхто не признав би в цій просто одягненій незграбній, товстенькій бабі, колишню інститутку. Вона сама парила обід, сама прала і прасувала. Тоді ще електрики не було, для гриму свічки: кожному артистові по дві. Затиркевич

гримувалась при одній, і протягом сезону економила сотні свічок. Оточила себе ріднею. Це в нас звалося «Пансіон Затиркевич» [6]. Такою вона залишалася до кінця свого життя.

Остап Вишня писав в фейлетоні «Культуртяпство»: «Умираючи, Ганна Петрівна залишила садибу в селі Болотниці, на Роменщині своїм небогам з умовою, щоб у садибі тій було влаштовано будинок відпочинку для українських акторів. Проте Березівський райвиконком, купно з Болотницькою сільрадою не виконували постанову Наркомосу та волю небіжчиці покійної Г. Затиркевич-Карпинської, та «нищили ту садибу довго й уперто» [7].

Отже, Ганна Петрівна була людиною великої душі. Зі спогадів її сучасників вона постає як свідомо українка, а також як людина щедра, уважна, доброзичлива, щирою у вчинках, завжди готова прийти на допомогу.

1. Слово про Ганну Затиркевич-Карпинську : спогади / упоряд.: П. П. Перепелиця, В. С. Яременко. Київ: Мистецтво, 1966. 208 с.: іл.

2. Винятковий талант актриси Ганни Затиркевич-Карпинської. Лекція Ірини Зубченко. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=gIV2VZb7Xlc>

3. Ревуцький В. П'ять великих акторів української сцени. Париж: Видання Першої Української друкарні у Франції, 1955. 93 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/ukrainica/16726-revutskiy-v-pyat-velikih-aktoriv-ukrayinskoyi-stseni/>

4. Мар'яненко І. Сцена, актори, ролі. Київ: Мистецтво. 1964. 289 с.

5. Фонд Роменського краєзнавчого музею.

6. Саксаганський П. Театр і життя: мемуари. Харків: Вид. «Рух», б. р. 192 с. URL: <https://old.library.kr.ua/elib/saksaganski/saksagan4.html>

7. Журавський А. Згадував Остап Вишня. *Комуністичним шляхом*. 1982. 4 грудня. С. 4.

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ. ЛОКАЛЬНІ СТУДІЇ

Антонов Є. М.

Перебування Т. Г. Шевченка на Сумщині
у творчості Віри Юрченко 3

Власенко В. М.

З епістолярію Костя Мацієвича 1922 р. 9

Гаврилишин П. М.

Виявлені джерела до вивчення біографії
Богдана Гаврилишина 15

Герасимчук О. М.

Формування організаційно-правових основ
переселення козаків Північного Лівобережжя
України на Кубань у 1820–1825 рр. 20

Зінченко І. Д.

До питання про формування кордонів України
в 40-50-х роках ХХ ст.: огляд вибраної історіографії 27

Король В. М.

Село Блотниця Талалаївського району
1950–1960-х рр. у матеріалах усної історії 30

Котельницький Н. А.

Праці В. М. Хижнякова як джерело з історії формування
клерикальної політики земської ліберальної партії
Північної України (80-ті рр. XIX ст.) 43

Лобко Н. В.

Матеріали про військову службу як джерело
генеалогічної інформації 50

Медведєв І. А.

Події лютого-березня 2022 року в Тростянецькій
громаді Сумської області: хронологія та факти 55

Пономарьова К. О.

Історія військових поселень на території України:
до постановки проблеми 61

Шуть Т. І.

Соціально-економічне життя Сум у період німецької
окупації (за матеріалами газети «Сумський вісник») 65

Тихомиров К. В.

Жертви окупаційного нацистського режиму
на території України 70

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Андрощук В. П.

В'ячеслав Липинський на дипломатичній
службі Української держави 75

Баб'як М. О., Дикий В. В.

Дипломатична співпраця УНР і ЗУНР у добу
національно-визвольних змагань 80

Гончаренко А. В.

Радянська історіографія ролі Великої Британії в еволюції
колоніалізму наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. 84

Дацків І. Б., Проць В. В.

Міжнародна діяльність Лонгіна Цегельського 90

Зінченко І. Д.

Південно-західний кордон УРСР в 40-х роках ХХ ст.:
делімітація та демаркація 95

Іванов І. А.

Діяльність Оди Нобунаги по об'єднанню Японії 99

Мірошніченко А. В.

Роль Томаша Масарика в становленні
незалежної Чехословаччини 105

Назаров М. С.

Основні етапи російсько-української війни 2022-2024 рр. 110

<i>Порфілова М. В.</i> Зародження, формування і становлення соціальної політики	114
<i>Рагуліна А. В.</i> Смертна кара за кодексами законів Давньої Месопотамії	118
<u>КУЛЬТУРА ТА ОСВІТА: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ</u>	
<i>Антоненко П. Ю.</i> Коренізація як передумова розвитку українського мистецтва в 1920-1930-х роках	121
<i>Антонов Є. М.</i> Ілля Ріпін – український художник	125
<i>Гвоздицька С. М., Єсін А. І.</i> Особливості сучасного етапу розвитку витинанки на Сумщині	129
<i>Глушенок Н. М.</i> Висвітлення стану дослідження поняття міждисциплінарної інтеграції	135
<i>Дегтярьов С. І.</i> Проект Батуринського університету гетьмана Кирила Розумовського	140

<i>Дегтярєва Д. С.</i> Відстоювання феміністичних поглядів у драматичній поемі «Бояриня» Лесі Українки	149
<i>Калінін І. М.</i> Правознавство в чоловічих гімназіях кінця ХІХ – початку ХХ ст.	155
<i>Картава К. С.</i> Ганна Затиркевич-Карпинська – громадська діячка та особистість	161
<i>Кудінов Д. В.</i> Пансіон Ганни Іванової в Сумах: нотатки до історії жіночої освіти	167
<i>Маркович О. С.</i> Значення творчості Василя Кричевського	174
<i>Струпінська Д. В.</i> Неполітичні проекти Георгія Нарбути як складова української національної культури початку ХХ ст.	181
<i>Ярош Н. В.</i> Виховний процес у навчальних закладах системи державних трудових резервів СРСР (1940–1950-ті рр.)	189

Наукове видання

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
XI Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 28 травня 2024 року)

Оригінал-макет підготовлено на
кафедрі історії СумДУ

Редколегія не несе відповідальності за точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Матеріали друкуються в авторській редакції. Точка зору редколегії не завжди збігається з точкою зору автора.

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 16,77. Обл.-вид. арк. 19,83. Тираж 100 пр. Зам.№
Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.